J 36/86

/ 120 -

POVIJESNI MUZEJ HRVATSKE

PREDAVANJA

45

MR. MARIJA ŠERCER

VOJNOTAKTIČKI UZROCI PORAZA VOJSKE LUDOVIKA II NA MOHAČKOM POLJU 1526. GOD.

Zagreb, 30. ožujka 1976.

VOJNOTAKTIČKI UZROCI PORAZA VOJSKE LUDOVIKA II NA MOHAČKOM POLJU 1526.

Općenito u historiografiji a posebno u Mađara dosta je pažnjo posvećeno problemu bitke na Mohačkom polju 1526. g. [1] Za nas su od posebnog interesa vojni povjesničari koji su analizom taktičkog rasporeda vojske, opreme i brojnog stanja nastojali rekonstruirati bitku i opravdati poraz mađarske vojske.[2] Svima njima poslužio je kao izvor spis Stjepana Brodarića: " De conflictu Hungarorum cum Turcis ad Mohach " / O sukobu Mađara s Turcima kod Mohača /. Brodarić je bio kancelar Ludovika II, očevidac i sudionik bitke te njegov spis sadrži najautentičniji opis zbivanja uoči bitke i događaja na Mohačkom polju. Djelo je doživjelo nekoliko izdanja[3] i prevedeno je dva puta na mađarski jezik. [4] Drugim, novijim mađarskim prijevodom dra Szentpéteryja služila sam se u pripremi ovog izlaganja.

Stjepan Brodarić bio je porijeklom Hrvat. U svom djelu, na mjestu gdje opisuje državne službenike poimenice kancelara, kaže da je rođen u dijelu Gornje Panonije koju danas općenito nazivaju Slavonijom. Prema plemićkoj povelji koju je obitelj dobila 1517. g. od Ludovika II, Brodarići potječu iz Jerošina / de Jerosyn/ mjesta koje danas više ne postoji.[5] Nauke je završio u Italiji i u Padovi je promoviran za doktora prava. Po povratku u Ugarsku napredovao je u nekim crkvenim zvanjima i častima a od 1521. g. bio je u diplomatskoj službi. Putovao je u Poljsku da od Žigmunda I traži čete za obranu Beograda, zatim u Rim da od pape Klementa VII moli materijalnu i novčanu pomoć za rat protiv Turaka. 1524. g. bio je kod Ferdinanda Habsburškog u Beču, a slijedeće godine odlazi u Italiju da nakon bitke kod Pavije posreduje kod pape na izmirenju francuskoga kralja Franje I i cara Karla V. Na uporno nastojanje papinskog nuncija Burgia postavljen je konačno 11. ožujka 1526. g. za državnog kancelara. To imenovanje došlo je prekasno da bi se uveo red u nesređene ugarske prilike rastrovane neslogom velikaša, nedostatkom autoriteta kralja i kroničnom nestašicom novca u do dna ispražnjenoj državnoj blagajni.

Krajem 1525. g. sultan Sulejman II Veličanstveni izdaje nalod za ratne pripreme. Da bi što više izolirao Mađarsku, sklapa mir na nekoliko godina s poljskim kraljem i s Venecijom. U aprilu 1526. sultan s vojskom od loo.ooo ljudi i 3oo topova napušta Carigrad. U toku marša od Drinopolja do Niša pridružila mu se turska vojska evropskoga kopna tako da se mađarskoj granici približio s oko 2oo.ooo vojnika i 5oo topova.[6]

Prema Brodariću, kaločki nadbiskup Pavao Tomori doznavši za Sulejmanove namjere dohrlio je 20. ožujka kralju u Višegrad i obavijestio ga o nedovoljnim snagama kojima raspolaže za obranu zemlje. Kralj je bio veoma potresen vijestima i sazvao je sabor. Na njemu su se skupili brojni redovi iz svih krajeva zemlje. Sabor je donio više zaključaka o obrani zemlje, između ostalih i taj da svi plemići /i crkveni i svjetovni / imaju osobno doći s određenim brojem svojih kmetova u Tolnu / 2.VII /. Osim toga kralj je imao obavijestiti susjede o zajedničkoj opasnosti i zatražiti da Česi, Moravci i Šlezijci pošalju vojnu pomoć. Od pape se imala zatražiti veća novčana svota za nabavku vojnika. Da bi se došlo do novčanih sredstava, sabor je dozvolio kralju da otuđi dio crkvenih dobara što je također i papa odobrio.

Započela je žustra vanjskopolitička diplomatska djelatnost a u zemlji se sakupljao novac, talilo srebro, punila i praznila državna blagajna. Vrijeme je odmicalo a Turci su se približili ugarskoj granici. U prvoj polovini srpnja sultan je upao u Srijem. Brodarić navodi da je kralj, u nastojanju da spriječi prijelaz Turaka preko Drave i zauzimanje Osijeka, zapovjedio palatinu Stjepanu Bathoryju da s četama osigura prijelaz preko Drave. Riječi Brodarićeve koje slijede jasno ocrtavaju neposlušnost velikaša i palatinovu nesposobnost. " Međutim oni koji su trebali poslati čete ili su imali sami doći, nisu došli i zato se palatin požurio kralju u Budim optužujući za nemarnost one koji mu se nisu htjeli pridružiti i ostade pored kralja."

Brodarić priopćuje i jedan zanimljiv prijedlog moldavskog vojvode. Ovaj predlaže da erdeljski vojvoda Ivan Zapolya i vlaški vojvoda Radul napadnu s leđa neprijatelja ili da, dok neprijatelj napreduje prema kraljevskoj vojsci, zajednički upadnu u Trakiju / tj. Tursko Carstvo / koja je bez straže. Na taj način bi neprijatelja uhvatili između dvije vatre, potukli ga i prisilili da se vrati radi zaštite vlastite zemlje. U početku je taj plan bio sumnjiv, ali

kada ga je odobrio ostrogonski nadbiskup, kralj je zapovjedio erdeljskom vojvodi da dobro razmotrivši stvar učini onako kako misli da je najkorisnije za dobrobit zemlje. U slučaju da i on / Ivan Zapolja / odobri taj plan, neka svu vojsku Erdelja zajedno s vojskom vlaškog vojvode odvede na spomenuto područje. Brodarić zaključuje da je " dobrim dijelom ova stvar bila razlogom da vojvoda erdeljski nije stigao u boj u pravi čas".

" Dok se ovo zbivalo došlo je i prošlo vrijeme određeno za sakupljanje u Tolni. Nije se čulo da je ijedna duša tamo stigla; činilo se da svi čekaju na kralja i da dotle nitko neće doći u Tolnu dok ne čuju da je kralj tamo." U međuvremenu je stigla vijest da su Turci prešli Savu i opsjeli Petrovaradin. Kralj je napokon 23. srpnja krenuo iz Budima. Prije polaska poslao je glasnika erdeljskom vojvodi da požuri sa svojim četama i da se priključi kralju. Vojska kraljeva sastojala se zasada od oko 3000 konjanika i pješaka. Kralj je sporo napredovao zadržavši se prvo u Erdu a zatim u Erčiju. Ovdje mu se pridružio Andrija Båthory sa znatnim brojem četa. Pokret vojske nastavio se ponovno do Pentele / danas Dunapentele /. Tu ih je sustigao glasnik erdeljskog vojvode s porukom da ne zna što bi učinio s obzirom na mnoštvo različitih kraljevih naloga. Smatra da je plan o napadu Turaka s leđa zakasnio i opasan a također i teško provediv, jer je vlaški vojvoda s kojim je trebao tu akciju zajednički izvesti bio prisiljen da sina jedinca pošalje u logor turskog cara.

Saznavši za ovu poruku, istog jutra kralj krene u Földvår / danas Dunaföldvår/, sazove vijeće i pošalje glasnika natrag k erdeljskom vojvodi s porukom da se što brže priključi kraljevoj vojsci. Pisma poslana u Erdelj / vojvodi Zapolyi i biskupu Gostonyiju/ pisana su veoma strogo da bi primorala one na koje se odnose da se pridruže kraljevoj vojsci. Još glasnici nisu ni otišli, kada je stigla vijest o padu Petrovaradina / 27.VII/, o pogibiji većine branitelja kao i o tome da se obrambeni zid tvrđave srušio zabog starosti i slabosti pod udarima guste neprijateljske artiljerijske vatre. Prestrašeni kralj poslao je pisma na razne strane / grofu sopeškom Jurju Zapolyi, hrvatskom banu Franji Bathyånyu, grofu Krsti Frankopanu, kraljci Mariji i Tomi Nådasdyju, koji se nalazio u poslanstvu u Njemačkoj/ s molbama za pomoć.

U međuvremenu je Tomori s 2ooo vojnika prešao na drugu obalu Dunava i nastojao koliko mu je bilo moguće spriječiti brzo napredovanje neprijatelja. Tomori je raspolagao sa znatnim brojem ratnih riječnih brodova / nasada / koji su ipak bili slabiji od neprijateljske rječne flote.

Iz Földvára kralj se spustio u Paks a zatim u Tolnu s oko 4ooo vojnika. U Tolnu su počeli stizati i ostali plemići. Sepeški grof Juraj Zapolja doveo je 3oo ili nešto više teških i lakih konjanika te oko 12oo pješaka. Stigao je i Hanibal Ciparski sa 13oo pješaka unajmljenih za papin novac. Stigle su i druge pješačke čete plaćene papinim novcem kojih je broj iznosio ukupno 4ooo ljudi a po naoružanju i po snazi bili su odlični. Među njima bilo je 15oo vrsnih pješaka iz Poljske kojima je zapovijedao Leonard Gnojenski, stručnjak za utvrđivanje logora.

Brodarić navodi da su se u vrijeme boravka u Tolni svaki dan marljivo savjetovali o državnim poslovima, o napredovanju kraljeve vojske kao i tome kako da održe liniju na Dravi. Saznalo se da su Turci zauzeli Ilok / 8.VIII / i da se približavaju Osijeku. Palatin je ponovno zadužen da se brine za osiguranje prijelaza preko Drave. Neki su plemići odbili nalog da se pridruže pod izgovorom da prema privilegijama i ustaljenim običajima plemići ratuju samo pod kraljevom zastavom. Kralj je na skupštini, na kojoj se o tome raspravljalo, ljutito rekao da se vidi da svatko u njegovoj osobi traži vlastiti izlaz i spas. Potom je kralj izdao nalog za pokret slijedećega dana ma da su ga neki pokušali odgovoriti. Poslije dvodnevnog zadržavanja u Seksardu kralj je stigao s vojskom u Batu / 17.VIII/. Kako je vijest o približavanju neprijatelja iz sata u sat jačala, odaslana je nekolicina da prikupi u okolnim selima i okruzima / općinama / razasute čete i da ih dovede u Batu. Također je i Tomoriju poslana poruka da dođe na isto zborno mjesto.

Kada su se svi okupili, pristupili su izboru vojskovođe. S obzirom da je kralj već ranije saznao da je većina za " fratra " / tako su nazivali Tomorija jer je pripadao redu minorita / imenovao ga je vrhovnim zapovjednikom zajedno sa sepeškim grofom Jurjem Zapoljom. I jedan i drugi su se nećkali. Tomori je navodio imena svjetovne gospode koja bi tom zadatku bolje odgovarala kao i to

da on sam nije nikada u tako velikom boju sudjelovao. Juraj Zapolja je prihvatio ovo imenovanje uz uvjet da će dati ostavku čim mu brat erdeljski vojvoda Ivan Zapolya prispije. Grof Salm, jedan od kandidata, ispričavao se bolešču. Poslije imenovanja, vojskovođe su otišli potražiti mjesto za logor u blizini Mohača,

Brodarić opisuje geografski položaj mjesta. Navodi da je Mohač sa svih strana okružen ravnicom koju ne prekidaju ni brežuljci ni šume. 4 milje [7] južnije nalazi se rijeka Drava. Između nje i Mohača prostiru se dijelom brežuljci s vinogradima, a dijelom močvare. Na tom području nalazila se močvarna voda koju su žitelji nazivali Karašicom. Na drugoj obali te vode nalazili su se ulogoreni vojnici Tomorija i Perényja, njih 5-6 tisuća.[8]

Vojskovođe su nedaleko Mohača odabrali mjesto za vojni logor. Izmjerili su teren prema uputama Poljaka Gnojenskog te odredili svakome mjesto koje mu pripada. Poslije toga vratili su se svojim vojnicima i saopćili im da se moraju priključiti kraljevoj vojsci. Vojnici su se počeli buniti što ih odvode iz neprijateljske blizine, jer plemići navikli na nerad i mir misle samo na bijeg a ne na borbu. Neka dođe kralj da zajednički udare na neprijatelja. Oni zasigurno znaju da će pobjeda biti njihova. Istina je da neprijatelj posjeduje mnoštvo topova i vojnika ali ta vojska je neborbena i slabo naoružana. Svaki deseti ili dvadeseti ima oružje kojim može naškoditi. Poznato im je da je nekoć hrabra i nepobjediva turska vojska izginula kod Beograda / 1521 / i Rodosa / 1522 /.

Plemićka Plemićka vojska je vjerojatno 22. kolovoza[9] zauzela svoja mjesta u logoru i smjestila se pod šatore. Kralj je s neznatnom pratnjom noćio u mjestu Ujfalva. Brodarić napominje da bi kralj bio u velikoj opasnosti da je neprijatelj doznao za blizinu njegova smještaja i mali broj pratilaca. Brodarić začudo ne navodi da je vojni logor bio utvrđen kolima. Suvremeni turski povjesničari kao Mustafa Dželalzade i Kemalpašazade spominju utvrđeni logor i kolije.[10] Od mađarskih povjesničara Istvanffy navodi da je vojni logor bio utvrđen šančevima od kola i da su uoči bitke za njegovo čuvanje ostavljeni kuhar, margetani / nabavljači živeža /, sluge i 2ooo pješaka.[11]

U kasnoj noći stigao je glasnik s viješću da je većina turske vojske prešla Dravu a ostatak da se prebacuje velikom brzinom. Prema turskim izvorima glavnina turske vojske tj. rumelijske čete prešle su Dravu 22. kolovoza a sultan slijedećeg dana. Slijedile su ga anadolijske čete pod vodstvom Beram paše. Poslije prebacivanja turske vojske grad Osijek je spaljen a most rastavljen. Prijelaz turske vojske štitili su turski riječni brodovi koji su po izvršenom zadatku krenuli uzvodno Dunavom. Prema navodima sultanovog dnevnika, rumelijske čete pod vodstvom Ibrahim paše suočile su se 23. kolovoza s vojskom " krivovjernika ". Bile su to Tomorijeve čete koje su se istog dana povukle u blizinu kraljevog logora.

Turski izvori spominju veoma nepovoljne vremenske prilike. Kiša je neprestano padala pa je kretanje turske vojske u pravcu Belje-Darda-Čeminac-Beli Manastir-Branjin Vrh prema Mohaču bilo veoma otežano. 26.VIII izjutra spustila se na raskvašeno, močvarno tlo gusta magla koja je onemogućila orijentaciju. Turska vojska je satima ostala u sedlu, a mnoštvo konja i druge tegleće stoke je uginulo. Unatoč svim poteškoćama vojska je prešla preko teškog terena zajedno s konjima, slonovima, devama, mulama i drugom prtljagom. Turski povjesničari navode da je 28. i 29. kolovoza turska vojska provela u odmoru u okolini Branjinog Vrha a zaostala prtljaga se neprestano dopremala. Da odmor neprijateljske vojske nije bio nepomućen, svjedoči Brodarić kada kaže da su tri dana uoči bitke prošla u neprestanom čarkanju s većim gubicima po neprijatelja nego po mađarsku vojsku.

Što se događalo u vojnom logoru Ludovika [illegible]du 22. odnosno 23. kolovoza do dana odlučujuće bitke - 29. kolovoza? Brodarić nam o tome daje poražavajuće podatke.

Po dolasku glasnika s viješću da su Turci prešli većim dijelom Dravu, plemići su zamolili kralja da dođe k njima u logor na savjetovanje. U međuvremenu je kralj dobio poruke Ivana Zapolje i Krste Frankopana iz kojih je saznao da oni ne odobravaju što se mađarska vojska u tolikoj mjeri približila neprijatelju. Po njihovom mišljenju kralj je imao ostati u Budimu ili na nekom drugom udaljenom mjestu sve dok se ne skupi dovoljno vojne snage za obranu zemlje. Erdeljski vojvoda je osim toga poručio da dolazi s tako vrsnim četama da se kralj može pouzdati u pobjedu. Kralj se stoga

na pokušaj da plemstvo odgovori od boja ili da ih nadovori na čekanje. Zato je poslao kancelara Brodarića na pregovore koji bilježi da je " upravo toliko postigao kao da nije nikakvu poruku donio". Kralj je u zoru 23.VIII stugao u logor, no kako još nisu stigli brodovi iz Budima sa šatorima i drugom opremom, odsjeo je u kući pored Mohača koja je pripadala pečujskom biskupu. Tu je sazvao vijeće u nadi da će sam postići ono u čemu kancelar nije uspio. Postavio je pitanje o boju s Turcima, s obzirom da čete iz Erdelja, Slavonije, Hrvatske, Češke i Njemačke još nisu stigle. Pošto je primijetio da se ni Tomori ne protivi boju, upitao ga je čemu se nada i koliki je broj neprijateljskih vojnika? Ovaj je odgovorio da neprijatelja ima 300.000, no kako je opazio zaprepaštenje prisutnih dodao je da neprijatelj većim dijelom nije naoružan i nije borbena duha. Na kraljevo pitanje koliko ima neprijateljskih vojnika sposobnih za borbu, Tomori je odgovorio da ih ima 70.000 a topova da imaju 300. Vijećanje je prekinuo dolazak poslanstva iz drugog logora / Tomoryjevog i Perényjevog/. Oni su najprije govorili nasamo s kraljem a zatim su iznijeli pred vijećem da će oni umjesto na neprijatelja napasti njih, ukoliko vijeće pokuša navesti kralja da odustane od boja. Svi su se te prijetnje toliko uplašili da su odlučili prihvatiti bitku.

Brodarić pokušava opravdati tu odluku navodeći čudesno oduševljenje vojnika kao i informacije o nedovoljnoj spremi neprijatelja koje je Tomori prikupio od zarobljenih Nijemaca i Talijana zaposlenih kraj neprijateljskog oružja. Osim toga navodi da bi povlačenje pred neprijateljem bilo najmanje uputno upravo zbog brzine neprijateljskih konja osobito prikladnih za potjeru.

Tomori je teškom mukom nagovorio svoje vojnike da se približe kraljevu logoru. Slijedeći dan vojni logori su se sjedinili na taj način da je između vojski ostalo manje rastojanje. Istodobno su stigli brodovi iz Budima natovareni većim ili manjim vrstama topova, barutom i drugim spravama potrebnim za boj. Brodovi su dopremili i devet topova odaslanih i Beča. Usput su pristizale još neke čete kao na primjer hrvatski ban s oko 3000 konjanika i nešto pješaka, zagrebački biskup Šimun Erdödy sa 700 i više konjanika dobro opremljenih oružjem. Prispjelo je i 2000 pješaka s podravskog područja

koji su bili na glasu kao izvrsni lučari. Prema Brodariću skupilo se oko 24.000 do 25.000 ljudi ne računajući čete na brodovima koje su bile prisutne ali neiskorištene.

Posljednja tri dana uoči bitke / 26, 27, 28.VIII / prošlasu u neprestanom dogovaranju gdje i kako se sukobiti s neprijateljem ? To su bili odlučujući dogovori o rasporedu pojedinih rodova vojske, konjice, pješadije i artiljerije. Topova je bilo 80 ali se po kvaliteti nisu mogli usporediti s topovima neprijatelja.

O sudjelovanju kralja u boju odnosno o njegovom mjestu u bojnom poretku bilo je nekoliko prijedloga. Po nekima se kralj s 1ooo vojnika imao odvojiti od ostale vojske. Neki su smatrali da bi nekoga drugog trebalo odjenuti u kraljev oklop i oružje. Prevladavalo je ipak mišljenje da kralj sudjeluje u boju ali da mu se za zaštitu odredi trojica vjernih ljudi koji će ga u slučaju potrebe istrgnuti i udaljiti s mjesta opasnosti. U tu svrhu naručili su konje osobite brzine.

U vezi s bojnim redom, nekolicina a među njima i Leonard Gnojenski, smatrali su da vojsku treba opasati kolijom. To su odobravali i vojvode Radić Božić i Pavao Bakić. Iako je taj prijedlog poslije glasanja naišao na odobravanje većine, zbog kratkoće vremena nije bio izvediv.

29. kolovoza osvanuo je čist i vedar dan. Odmah poslije izlaska sunca postavljena je vojska na širokom području u razvučeni bojni red da bi se izbjeglo opkoljavanje od strane neprijatelja. Vojska je podijeljena u dva bojna reda. U prvom redu bili su vojskovođe / Tomori i Zapolja / s većinom velikaša. Desnim krilom zapovijedao hrvatski ban Franjo Batthyány s Ivanom Tahyjem, a lijevo krilo je vodio u odsutnosti erdeljskog vojvode Petar Perényi. Neposredno ispred bojnog reda postavljeni su topovi. Drugi bojni red, takozvani pozicioni sastojao se većim dijelom od konjice samo je na bokovima postavljeno nešto pješaka. U drugom bojnom redu nalazio se kralj. Ispred njegova mjesta postavljen je trostruki bojni red sastavljen od kraljevskih dvorjanika, velikaša, te nekih čeških i moravskih najamnika. Iza kralja i velikaša nalazio se veoma lijep odred oklopljenih vitezova od oko 1ooo ljudi. U središtu tog odreda nalazio se državni sudac Drágffy s kraljevom zastavom. Njemu su navodno, neposredno prije bitke, u skladu sa starim običajima

otkopčali mamuze.[12] Ovaj odred je također bio pozicioni i sa svih strana su ga opkoljavali lako opremljeni konjanici i pješaci.

Brodarić navodi da se teren na kojemu je postavljena vojska nalazio pola milje od Dunava. Bila je to ravnica bez šuma, grmlja, brežuljaka i rijeka. Lijevo između ovoga terena i Dunava nalazila se močvaraa, muljevita voda puna trstike i šaša u kojoj su kasnije mnogi našli smrt. Nasuprot tom položaju nalazio se brežuljak istegnut u obliku polukruga. Iza njega je bio logor turskog cara.

Kada je vojska bila postavljena, palatin je poveo kralja uokolo da ga svi vide i da uputi vojsci riječi ohrabrenja. Poslije toga kralj se vratio na svoje mjesto,

Mađarska vojska je veći dio dana provela u iščekivanju. U ranim popodnevnim satima primijetili su s desne strane na obroncima brežuljaka ljeskanje neprijateljskih kopalja. Tomori je naslutio da su to turske čete koje dolaze opkoliti vojsku ili zauzeti vojni logor. U izviđanje je poslao Gašpara Råskaja, jednoga od plemića određenog za čuvanje kralja s izvjesnim brojem vojnika.

Prema turskim izvorima bile su to čete Bali bega koji je dobio zadatak da promatra bitku i da se u nju ne upliće sve dok neprijatelj ne počne bježati, Tek tada imao je udariti s leđa. U pozadini Bali begovih četa postavljeni su položaji Hozrev bega.[13]

S obzirom da je vrijeme poodmaklo, oko 3 sata popodne neki velikaši su predložili da se vrate u logor. Saznavši za to, Tomori predloži kralju da se prijeđe u napad " jer je manja opasnost sukobiti se sada s dijelom neprijatelja nego sutra s cijelom vojskom". Kralj je dao znak za napad. Trube, bojni rogovi i poklici vojnika oglasili su početak bitke. Niz padine brežuljka na suprotnoj strani počeli su se spuštati neprijateljski vojnici. Kralju su stavili na glavu kacigu, a Brodarić bilježi da je kraljevo lice iznenada problijedilo. Prvi se navalni red na bojni znak snažno sukobio s neprijateljem. Svi su topovi ispaljeni. Neprijatelj se počeo povlačiti. Brodarić dvoumi da li bi to povlačenje pripisao silini navale ili namjeri Turaka da neprijatelja namami u domet vlastitih topova. Povlačenje Turaka izazvalo je dojam skore pobjede pa je Andrija Båthory dojahao kralju s viješću da treba potpomoći čete koje progone neprijatelja. Na to se pokrenuo i drugi bojni red napredujući

" velikom brzinom, koliko već oklopnici mogu žuriti... ". Turska artiljerijska vatra prisilila je na povlačenje i na bijeg mađarsko desno krilo. Brodarić primjećuje da ni kralja nije bilo više u njegovoj blizini. Bitka se nastavila u neposrednoj blizini topova pa se " ne samo zbog užasa nego i zbog topovskog dima... većina vojnika spustila u dolinu pored spomenutih močvara, a kada su se vratili u boj, topovska paljba i dim postali su tako nepodnošljivi da su borci bili prisiljeni na bijeg." Kako zbog pljuska tako i zbog toga što su ovaj bijeg smatrali ratnom varkom, Turci su odustali od potjere nastojeći da vojsku održe na okupu. Bitka je trajala sat i pol a rezultati su bili porazni. Na bojištu je ostalo 15. - 16.ooo poginulih. Kralj se pri bijegu utopio u obližnjem potoku, jer se prilikom pada s konja nije mogao osloboditi teškog oklopa. Oko 2ooo zarobljenika smaknuli su Turci 31. kolovoza.

U povijesti ratovanja bitka na Mohačkom polju 1526. g. smatra se posljednjom bitkom u kojoj se pojavila oklopljena konjica.[14] Glavni uzroci poraza su malobrojnost i nespremnogt mađarske vojske te zastarjela vojna oprema. Porazu su pridonijeli još i nesređeni društveno-ekonomski odnosi kao i nedostatak čveste ruke koja bi organizirala obranu zemlje. Vojna organizacija počivala je još uvijek na zastarjelom feudalnom ustrojstvu banderija. Prilikom velike opasnosti po zemlju dizao se opći zemaljski ustanak / insurekcija /. Plemići su se morali sakupiti sa svojom banderijalnom vojskom na određenom mjestu / u ovom slučaju u Tolni / u određeno vrijeme / 2. srpnja 1526 /. Plemstvo nije bilo disciplinirano i nije se pridržavalo zakazanog vremena. Plemićka vojska nije bila uvježbana i nije imala odgovarajuću opremu i naoružanje. Osim banderija unajmljivale su se čete plaćenih profesionalnih vojnika. Prema Brodariću broj najamnika iznosio je 4ooo ljudi a sastojao se većim dijelom od pješaka a manjim dijelom od konjice. Cjelokupan broj vojnika iznosio je 24.ooo ljudi. Smatra se da je polovicu sačinjavala laka i teška pješadija a drugu polovicu laka i teška konjica. Oko artiljerije bilo je zaposleno oko loo ljudi. Neki mađarski pisci[15] smatraju da je dio topova ostao na nasadima a dio u vojnom logoru, jer nije bilo više vremena za ukopavanje u šančeve pa su topovi čak prije vremena postali plijenom Turaka.

Brodarić ne opisuje detaljno naoružanje vojske. Svega jednom spominje lučare a pojedinim najamničkim četama dodjeljuje nekoliko pohvalnih epiteta. Zbog toga nam za naoružanje pojedinih rodova ugarske vojske mogu poslužiti podaci iz suvremene literature[16] kao i suvremeni grafički listovi.

Dio pješaka naoružan je lukom i strijelama. Neki pješaci naoružani su kopljima i mačevima a manji broj puškama na fitilj. Pješaci najamnici naoružani su na sličan način puškama, mačevima i kopljima. Karakteristično je oružje njemačkih najamnika mač dvoručnjak i kratki mač tzv. Katzbalger.[16] Laka konjica naoružana je kopljem, sabljom, buzdovanom, sjekiricom i bojnim čekićem / nadžakom /. Zaštitna oprema lakog konjanika sastoji se od pancir košulje i štita. Teška oklopljena konjica naoružana je kopljima i mačevima. Prema turskim izvorima[17] " nesretni mađarski narod imao je običaj omotati se od glave do pete u željezo. Svaki jaši na konju a vezuje se lancem sa svojim susjedom. Njihovom tijelu ne može nauditi ni koplje, ni strijela, ni mač...".

Oklopljena konjica imala je u srednjevjekovnom načinu ratovanja veliku taktičku prednost nad lakom konjicom i pješadijom. U kasnom srednjem vijeku a pogotovu u sukobu s Turcima prednost je imala lako pokretljiva konjica sposobna za manevriranje. Oklopnici su bili u stanju probiti neprijateljski bojni red, ali u kovitlacu bitke u sukobu s lakom turskom konjicom potpuno su zakazali. Povlačenje i bijeg bio je u oklopu nemoguć što pokazuje i primjer nesretnoga kralja-bjegunca.

Zadržavanje turske vojske na pogodnijoj poziciji nego što je Mohačko polje bilo je moguće, ali su sve prilike propuštene. Prva prilika bila je na Dunavu kod Petrovaradina a druga na Dravi kod Osijeka. U oba slučaja ni palatin Stjepan Báthory a ni branitelj južne Ugarske Pavao Tomori nisu imali na raspolaganju onoliko vojnika koliko bi po njihovoj ocjeni bilo dovoljno za zaustavljanje turske najezde. Plan moldavskog vojvode da se turska vojska napadne s leđa, zbog sporosti u donošenju odluka nije bio izveden. Iz svega toga izvodimo zaključak da su pripreme za obranu Ugarske bile spore, neodlučne i neefikasne.

Za jerke Ivana Zapolye i Krste Frankopana plemićima što su doveli kralja u blizinu neprijatelja veoma su umjesne. Prema Brodariću, oni su poručili da je kralj trebao ostati u Budimu ili u nekom udaljenom mjestu sve dok ne prikupi dovoljan broj vojnika za rat s Turcima. Ako se sjetimo dviju opsada Beča 1529. i 1683. g. analogno tome mogli bismo zaključiti da bi vjerojatno i budimska utvrda odoljela opsadi da je do nje došlo. Prema tome pokret ugarske vojske prema južnoj granici zemlje djeluje avanturistički i nerazumno.

Izbor vrhovnog zapovjednika u osobi Pavla Tomorija nije bio sretan po ishod bitke. Tomori je bio redovnik, crkveni dostojanstvenik / katolički nadbiskup /, zvanično zapovjednik južne Ugarske koji po vlastitim riječima nije imao velikog vojnog iskustva. On se trudio da organizira obranu zemlje jer je veoma ozbiljno shvatio opasnost koja prijeti. Organizirao je službu uhoda koja ga je obavještavala o pokretima Turaka i o stanju u turskoj vojsci. On se s velikim požrtvovanjem prihvatio dužnosti vrhovnog vojnog zapovjednika, ali kako nije bio vojnik po iskustvu a pogotovo ne strateg, načinio je niz sudbonostnih grešaka. Jedna od grešaka bio je izbor terena.

Ravnica koja počinje oko 3 km sjevernije od Mohača proširuje se u pravcu zapad-jugozapad i jug do potoka Karašice. Današnja geografska i hidrografska slika terena ne odgovara u potpunosti slici s početka XVI stoljeća. Regulacija tla, isušivanje močvarnih područja, izgradnja kanalizacione mreže i prometnica, nestanak pojedinih starih lokaliteta koja se spominju u izvorima, pojava novih naselja izazvale su dosta pomutnje i razilaženja u određivanju pozicije bojnog polja. Neka ispitivanja tla i arheološka iskapanja 1959. i 1960. g. te otkriće dvaju masovnih grobova s kosturima oko 220-230 ljudi sjevero-istočno od današnjeg Šatorhelja označila su smjer daljnjih istraživanja. Utvrđeno je da se granica šireg područja bitke nalazi između mjestâ: Majš, Udvar, Kölked, Mohač i Nađajarad a uže područje najvjerojatnije oko današnjeg Šatorhelja.

Izbor toga nizinskog područja za sukob s Turcima uvjetovan je zastarjelom vojnom taktikom razvijanja dugoga razvučenog bojnog reda koji je po proračunu nekih iznosio čak oko 2 km bio je u pot punosti promašen. Bila je to zapravo stupica s ve ma neznatnom moguć-

nosti odstupanja. S istočne strane nalazile su se vode Dunava s močvarnim tlom uokolo, s juga Karašica s podvodnim terenima a sa zapada odnosno jugozapada nadolazila je turska vojska. Bijeg je bio moguć samo u pravcu sjevera prema Mohaču.

Druga Tomorijeva pogreška bila je njegova neinformiranost o brojnom stanju turske vojske. Unatoč uhodama koji su ga obavještavali, možda čak namjerno krivo, Tomori je kralju prenio vijest da broj turskih vojnika sposobnih za ratovanje iznosi svega 76.ooo ljudi.

Treća fatalna zabluda bila je Tomorijevo uvjerenje da je mađarska vojska konfrontirana samo s dijelom turske vojske. Prema turskim izvorima cjelokupna turska vojska bila je postavljena u bojni raspored. U prvom planu bile su rumelijske čete a u njihovoj pozadini raspoređena je artiljerija. Ispred topova kao i na bokovima nalazila se konjica. Između i iza topova postavljeni su u devet redova janičari naoružani puškama na fitilj. U izvjesnoj udaljenosti od tih četa nalazio se položaj sultana i njegove pratnje te anadolijske čete. Odredi Bali i Hozrev bega odaslani su kao prethodnica prema desnom krilu ugarske vojske. Tomori je, opet pogrešno, protiv ovih odreda poslao Gašpara Râskayja i na taj način oslabio kraljevu pratnju.

Ugarska vojska nije dala artiljerijskom oružju odgovarajuću ulogu. Ako se prihvati mišljenje da je samo dio topova postavljen ispred prvoga bojnog reda ugarske vojske, onda je to bio mali broj toga oružja. Bitku su započeli topovi koji poslije prvog paljenja nisu više djelovali, jer bi kosili redove svoje vlastite vojske.

Turska artiljerija bila je pametnije postavljena i ona je bila jedan od odlučujućih faktora negativnog ishoda bitke. Da li je povlačenje turskih jedinica bila taktička varka ili je stvarno proizašlo iz datih okolnosti, nije moguće točno utvrditi. [18] Međutim povlačenje turskih jedinica povuklo je ugarske čete među položaje turske artiljerije i među janičare. Dim, artiljerijska vatra i puščana zrna izazvala su opću pometnju u redovima ugarske vojske. Ishod je bio, kao što znamo, katastrofalan. Vojskovođe i veći dio plemstva je poginuo a obezglavljena vojska se dala u bijeg ili je većim dijelom izginula.

Uzroci poraza nisu samo u nesrazmjeru sukobljenih snaga nego

i u zastarjelom načinu ratovanja, u nesuvremenom naoružanju i vojnoj opremi. Pobijedila je modernija, bolje uvježbana i disciplinirana vojska koja je uz kvalitetno hladno oružje raspolagala znatnim količinama vatrenog oružja i odličnom artiljerijom.

B I L J E Š K E:

1. Od njemačkih historiĝara vrijedni su spomena: I. Fessler, Die Geschichte der Ungern und ihre Landsassen, I izd. Leipzig, 1812-1825; J. Hammer-Purgstall, Geschichte des osmanischen Reiches, I izd., Petsh, 1827-1833; L. Kupelwieser, Ungarns Kämpfe mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mohaca, Wien u. Leipzig, 1895. Od mađarskih građanskih historičara značajniji su: F. Salamon, Madyarország a töŕök hòditàs koraban, 1864:, V. Franknói, Magyarország a mohàcsi csata elött, Bp., 1886; Isti, A Hunyadiak ès Jagellòk kora, izd. S. Szilàgyi, A magyar nemzet törtènete, sv. IV, Bp., 1896; T. Ortvay, A mohàcsi csata elvesztèsènek okai es következmènyei, Bp. 1910.

2. P. J. Kàpolnai-Pauer, A mohàcsi hadjàrat 1526-ban, Hadtörtèneti közlemènyek, II, 1889; J. Rònai Horvàth, Magyar Hadi Krònika. A magyar nemzet ezeréves Küzdelmeinek katonai története, I-II, Bp., 1895; Dr. J. Szendrei, Ungarische kriegsgeschishtliche Denkmäler, Bp. , 1896; S. Szurmay, A mohàcsi hadjàrat 1526-ban, p.o., Ludovika Akadémia Ërtesitöje, 1901; E. Gergely, Àsatàsok a mohàcsi csatamezön, Mohàcsi Emlék-könyv, 1926, szerk. Kukinich Imre, Bp., 1926; B. Halmay, Az, 1526-iki mohàcsi csata keletkezése és igazi helye, Debrecen, 1926; J. Gyalòkay, A mohàcsi csata, Mohàcsi Emlékkönyv, Bp., 1926.

3. Prvi put je djelo tiskano u Krakovu 1527. kod Jeronima Viktora, drugi put je publicirano kod Nikloe Reusnera u Frankfurtu 1603. g. Isto djelo preštampano je u Kaloči 1770. . Po treći put je objavljeno u djelu Šimuna Schardiusa, Scriptores rerum Germanicarum, T. III, 218-219. Iz ovog djela preštampao je Brodarićev spis Gašpar Khun, objavio ga i komentirao u Strassburgu 16ii. g. Ivan Samboliceki priopćio je isto djelo kao prilog Bonfinovoj povijesti god. 1690. u Kölnu Stephani Broderici Regni Hungariae

cancellarii cladis Mohåesiane sub Ludovico II descriptio a Joanne Sambuco slim recognita, Nac. sv. knj. M 2466. God. 1756. uvrštena je Brodarićeva rasprava u kalendar izdan u Györu u Calendarium Jauriense. Zadnje izdahje Brodarićeva djela bilo je kod Jurja Schwandtnera, Scriptores rerum Hungaricum, III. / priopćeno prema I. Kukuljević, Glasoviti Hrvati prošlih vjekova, Zagreb, 1886, str. 255, bilj. 10./

4. J. Letenyei, Måsodik Lajosnak Magyerország királyának a mohåtsi hartzon történtt veszedelme, Budim, 1795; Dr. I. Szentpétery, Brodaricz historiåja a mohåcsi vészröl, Bp., 1903.

5. Dr. I. pl. Bojničić, Der Adel von Kroatien und Slavonien, Nürnberg, 1899, str. 22.

6. Dr. J. Szendrei, Ungarische kriegsgeschichtliche Denkmäler, Budaprst, 1896, 119-120.

7. Jedna mađarska milja najvjerojatnije odgovara duljini od oko 7,5 km; vidi bilješku 26. kod L. Papp, A mohåcsi csatahely kutatåsa, p.o. iz Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, 1960. str. 206.

8. Prema Istvånffyju bilo ih je 7000. Navod prema L. Paoo, n. dj., str. 206.

9. L. Papp, n. dj., str. 206.

10. L. Papp, n. dj. , str. 207.

11. L. Papp, n. dj., str. 206-207.

12. Prema Istvånffyju navodi L. Papp, n. dj., str. 222.

13. Kemalpašazade, navod prema L. Papp, n. dj., str. 216

14. L. Papp, n. dj., str. 213.

15. Gyalókai, navod prema L. Papp, n. dj., str. 214.

16. O sudjelovanju njemačkih najamnika svjedoče dva nalaza njemačkih batzen-a iskopanih 1960. g. L. Papp, n. dj., str. 237, 248.

17. Mustafa Dželalzade, navod prema Dr. J. Szendrei, n. dj., str. 95.

18. L. Papp, n. dj., str. 227, bilješka br. 52.